

ІНСТИТУТ СПЕЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ АПН УКРАЇНИ

ЛИТОВЧЕНКО СВІТЛАНА ВІТАЛІЇВНА

УДК: 376.33-378.6

**ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ ОСІБ З ПОРУШЕННЯМИ СЛУХУ
У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ**

13.00.03 – корекційна педагогіка

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ – 2006

Дисертацією є рукопис

Роботу виконано в Інституті спеціальної педагогіки АПН України

Науковий керівник: доктор педагогічних наук,
старший науковий співробітник
Засенко В'ячеслав Васильович,
Інститут спеціальної педагогіки АПН України,
заступник директора з наукової роботи

Офіційні опоненти: доктор біологічних наук,
старший науковий співробітник
Мороз Борис Семенович,
Науково-виробниче підприємство “ВАБОС”,
заступник директора з наукової роботи

кандидат педагогічних наук, доцент
Колесник Іван Пантелійович,
Інститут корекційної педагогіки і психології
Національного педагогічного університету
імені М.П.Драгоманова,
завідувач кафедри корекційної психопедагогіки

Провідна установа: Південноукраїнський державний педагогічний
університет імені К.Д.Ушинського, Інститут
фізичної культури та реабілітації,
кафедра дефектології та фізичної реабілітації,
Міністерство освіти і науки України, м. Одеса

Захист відбудеться “20” червня 2006 р. о 16 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради
Д 26.450.01 в Інституті спеціальної педагогіки АПН України за адресою: 04060, м. Київ,
вул. М. Берлінського, 9, зала засідань.

З дисертацією можна ознайомитися в науковій частині Інституту спеціальної педагогіки
АПН України (04060, м. Київ, вул.
М. Берлінського, 9).

Автореферат розіслано “20” травня 2006 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Колупаєва А.А.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Вища освіта є ключовою галуззю на етапі розбудови українського суспільства. Вона є могутнім фактором розвитку духовної культури народу, відтворенням продуктивних сил України. Водночас вища освіта, перебуваючи в категорії елітарних стандартів, поступово набуває статусу соціально-культурного мінімуму. Вона стає своєрідною перепусткою до сфери професійної діяльності.

На сьогодні в Україні відбувається реформування вищої освіти, яке передбачає створення національної системи вищої освіти на нових законодавчих і методологічних засадах, досягнення принципово нового рівня якості підготовки фахівців, збереження прогресивних надбань минулого та приведення системи у відповідність до нинішніх економічних можливостей і потреб держави, зміцнення і розвиток демократизації, входження національної системи вищої освіти до світового освітнього простору і забезпечення на цій основі рівного доступу до якісної вищої освіти громадянам України, в тому числі з особливостями психофізичного розвитку, серед яких значний відсоток осіб з порушеннями слуху.

Стосовно осіб з порушеннями слуху, для яких зазначений освітній рівень є доступним, то отримання високоякісної вищої освіти є вирішальним фактором підвищення їхнього соціального статусу та захищеності у суспільстві. Лише повноцінна професійна реабілітація дає можливість таким людям стати конкурентоспроможними на ринку праці та створює основу для рівних можливостей.

Останнім часом в Україні спостерігається тенденція зростання попиту на здобуття найвищого фахового рівня серед молоді з порушеннями слуху. Про це переконливо свідчить стійке суттєве збільшення чисельності глухих студентів та студентів зі зниженим слухом, які навчаються у вищих навчальних закладах I-IV рівнів акредитації (у 2002-2003 н. р. - 943 особи, у 2005-2006 н. р. - 1125 осіб).

Для переважної більшості юнаків і дівчат з порушеннями слуху вступ до вищого навчального закладу і початок навчання стають першим дієвим кроком у напрямку соціальної інтеграції. Водночас подібний досвід не завжди позитивний. Насамперед це пов'язано з “неготовністю” сучасної вітчизняної вузівської системи до створення оптимальних умов для навчальної діяльності студентів з порушеннями слуху.

Це зумовлено як низкою соціальних причин, так і відсутністю адекватних теоретико-методичних підходів до навчання осіб з порушеннями слуху та їхнього психолого-педагогічного супроводу. Водночас суттєві труднощі у здобутті вищої освіти особами з порушеннями слуху спричинені особистісними чинниками, як то: низьким рівнем базової (шкільної) підготовки, індивідуальними особливостями психофізичного розвитку, неадекватними життєвими устремліннями тощо.

Таким чином, в Україні склалася певна невідповідність між зростанням прагнення осіб з порушеннями слуху здобути вищу освіту, з одного боку, і відсутністю у вищих навчальних закладах належних організаційно-педагогічних умов та низьким рівнем освітньої підготовки потенційних абітурієнтів, з іншого.

З огляду на це, проблема визначення організаційно-педагогічних умов навчання осіб з порушеннями слуху у вищих навчальних закладах I-IV рівнів акредитації є актуальною та значущою для теорії і практики навчання осіб з порушеннями слуху та їх подальшої соціалізації.

Аналіз психолого-педагогічної літератури дозволяє констатувати, що педагогічні аспекти навчання та виховання студентів з порушеннями слуху, а також окремі специфічні для них методи та прийоми роботи відображено у працях І.Багрової, М.Букун, Е.Бурменка, В.Влодавець, Х.Гайнутдінова, О.Гозової, О.Гонци, Н.Засенко, Б.Орлова, О.Пискової, Л.Фомічової, І.Цукерман, В.Чулкова, М.Шеремет, М.Шестакової та ін.

Втім, питання системного вивчення особливостей навчання осіб з порушеннями слуху у вищих навчальних закладах не були предметом спеціального педагогічного дослідження.

Актуальність проблеми, її теоретична і практична значущість та недостатня розробленість зумовили обрання теми дисертаційного дослідження “Особливості навчання осіб з порушеннями слуху у вищих навчальних закладах”.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Роботу виконано відповідно до плану наукових досліджень Інституту спеціальної педагогіки АПН України. Тема дослідження пов'язана з комплексною темою лабораторії сурдопедагогіки “Науково-педагогічні засади удосконалення змісту освіти осіб з порушеннями слуху в умовах диференційованого навчання” (державна реєстрація № 0101U000610) і узгоджена в Раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки і психології АПН України (протокол № 2 від 20.03.2000 р.).

Об'єкт дослідження: процес навчання осіб з порушеннями слуху у вищих навчальних закладах.

Предмет дослідження: організаційно-педагогічні умови навчання осіб з порушеннями слуху у вищих навчальних закладах.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та розробити організаційно-педагогічні умови навчання осіб з порушеннями слуху у вищих навчальних закладах.

Гіпотеза дослідження. Ефективність процесу навчання осіб з порушеннями слуху у вищих навчальних закладах суттєво підвищиться за умов: забезпечення особистісно орієнтованого підходу до організації процесу підготовки майбутніх фахівців, поєднання професійно-освітнього та корекційно-реабілітаційного напрямів роботи, відповідного психолого-педагогічного супроводу осіб цієї категорії.

Відповідно до мети та гіпотези дослідження визначено наступні **завдання**:

- на основі аналізу педагогічної, науково-методичної літератури визначити ступінь розробленості проблеми, що досліджується, в науці і практиці, в т. ч. зарубіжній;
- здійснити ретроспективний аналіз генези організації процесу навчання осіб з порушеннями слуху у вищих навчальних закладах, виявити механізми впливу різних чинників на його розвиток;
- проаналізувати науково-теоретичні підходи до проблеми розвитку осіб з порушеннями слуху у спеціальній літературі;
- проаналізувати особливості навчання осіб з порушеннями слуху (стан організації, труднощі, успішність та ін.) у вищих навчальних закладах;
- теоретично обґрунтувати, визначити та апробувати організаційно-педагогічні умови підвищення ефективності навчання осіб з порушеннями слуху у вищих навчальних закладах;
- розробити прогностичні напрями оптимізації підготовки осіб з порушеннями слуху у вищих навчальних закладах України з урахуванням сучасних і перспективних потреб ринку.

Теоретико-методологічною основою дослідження є основні положення Законів України “Про освіту”, “Про загальну середню освіту”, “Про вищу освіту”, а також Державна національна програма “Освіта” (Україна ХХІ століття), Національна Доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті, Програма “Діти України”, Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності.

Важливими для дослідження стали наукові праці, що розкривають дидактичні та методичні основи компенсації порушених функцій людини шляхом використання збережених аналізаторів та зв'язок пізнавальної діяльності з нейрофізіологічними функціями центральної нервової системи (Л.Виготський, І.Павлов, І.Сеченов), загальні і специфічні особливості аномального розвитку (В.Лубовський, Т.Розанова, Н.Стадненко, Ж.Шиф), корекційну ефективність спеціального навчання і виховання (В.Бондар, В.Засенко, І.Єременко, О.Дячков, В.Синьов, В.Тарасун, Л.Фомічова, О.Хохліна, М.Шермет, М.Ярмаченко), а також наукові положення і висновки дослідників щодо: професійної підготовки фахівців у контексті суспільних трансформацій у вищих навчальних закладах (В.Андрущенко, І.Зязюн, В.Кремень,

Н.Ничкало); розвитку особистості майбутнього фахівця у процесі професійної підготовки (Г.Балл, В.Рибалка, С.Сисоєва, О.Пехота).

Методи дослідження. Розв'язання окреслених завдань і необхідність перевірки у процесі дослідження вихідних припущень зумовили використання комплексу методів, серед яких:

- теоретичні: ретроспективний і системний аналіз філософської, педагогічної, психологічної та історичної літератури, законодавчих і нормативних документів у галузі освіти, результатів психологічних і педагогічних досліджень; порівняльний аналіз навчальних програм, підручників і посібників, статистичних даних, узагальнення педагогічного досвіду; метод теоретичного моделювання;

- емпіричні: діагностичні методи (анкетування, інтерв'ювання, бесіди зі студентами, викладачами, батьками); обсерваційні методи (педагогічні спостереження, аналіз лекцій, аналіз студентських робіт, усних і письмових відповідей); експериментальні методи (педагогічний, констатувальний і формувальний експеримент);

- методи математичної статистики.

Організація і етапи дослідження. Дослідження здійснювалося у три етапи упродовж 1999-2005 рр.

На першому етапі (1999-2000 рр.) здійснювався теоретичний аналіз наукової літератури з проблеми дослідження: робіт філософів, педагогів, психологів, присвячених окремим аспектам підвищення освітнього рівня особами з порушеннями слуху, а також зарубіжного досвіду з цієї проблеми. Визначалися загальні підходи до вирішення проблеми, розроблялися програма і методика дослідження.

На другому етапі (2001-2003 рр.) проводилася дослідна робота, у процесі якої уточнено гіпотезу та підтверджено актуальність дослідження; вивчався стан розробки проблеми власне у педагогічній практиці; аналізувався зміст, форми та методи роботи зі студентами з порушеннями слуху та труднощі, з якими вони стикаються; визначалися організаційно-педагогічні умови оптимізації процесу навчання глухих студентів та студентів зі зниженим слухом у вищих навчальних закладах; проводилася пошукова робота у вищих навчальних закладах всіх рівнів акредитації, що готують фахівців з числа осіб з порушеннями слуху, вивчався стан практичної реалізації проблеми у окремих вищих навчальних закладах зарубіжжя (Канади, Росії).

На третьому етапі (2004-2005 рр.) проводився кількісний і якісний аналіз результатів дослідження, обґрунтовувалися основні напрями удосконалення професійно-освітньої підготовки осіб з порушеннями слуху у вищих навчальних закладах; окреслювалися шляхи професійної підготовки осіб з порушеннями слуху з урахуванням потреб ринку праці сьогодення.

Експериментальна база дослідження. Пошукова робота здійснювалася на базі:

- спеціальних загальноосвітніх шкіл-інтернатів для глухих дітей №6 та дітей зі зниженим слухом №9, №18 м. Києва;

- вищих навчальних закладів I-II рівнів акредитації: Київського державного технікуму легкої промисловості, Ужгородського коледжу мистецтв імені А.М.Ерделі, Херсонського базового медичного коледжу, Харківського медичного училища №2, Львівського професійно художнього ліцею, Запорізького вищого професійного училища №27, Житомирського технічного ліцею-практикуму;

- вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації: Київського національного університету технології та дизайну, Національної металургійної академії України, Відкритого Міжнародного університету розвитку людини "Україна", Київського національного технічного університету "Київський політехнічний інститут", Чернігівського державного інституту права, соціальних технологій та праці України.

Загалом дослідженням було охоплено 212 студентів з порушеннями слуху ВНЗ I-II рівнів акредитації, 189 студентів цієї категорії ВНЗ III-IV рівнів акредитації, понад 200 батьків цих студентів, 47 викладачів вузів, близько 100 старшокласників з порушеннями слуху та 25

вчителів спеціальних загальноосвітніх шкіл-інтернатів для глухих дітей та дітей зі зниженим слухом.

Наукова новизна та теоретична значущість полягає в тому, що:

вперше на основі системного аналізу теорії і практики процесу навчання осіб з порушеннями слуху у вищих навчальних закладах відтворено його генезу та визначено і науково обґрунтовано етапи, тенденції й особливості розвитку;

обґрунтовано основні моделі реалізації психолого-педагогічної підтримки осіб з порушеннями слуху у навчальному процесі;

подальшого розвитку набуло теоретичне обґрунтування організаційно-педагогічних умов підвищення ефективності навчання студентів цієї категорії у вищих навчальних закладах.

Практичне значення дослідження полягає у тому, що положення і висновки, які містяться в ньому, можуть бути використані при визначенні основних складових психолого-педагогічного супроводу студентів з порушеннями слуху, як умови їхнього успішного навчання у вищих навчальних закладах I–IV рівнів акредитації; на галузевому рівні у процесі організації навчально-виховної роботи зі студентами цієї категорії у вищих навчальних закладах різних рівнів акредитації; при розробці й удосконаленні змісту, форм і методів навчання осіб з особливостями психофізичного розвитку; обґрунтовано форми консультативної роботи педагогів на довузівському етапі та етапах прийому і навчання студентів з порушеннями слуху.

Вірогідність результатів дослідження забезпечується теоретико-методологічним обґрунтуванням вихідних засад і позицій, на основі яких аналізується та узагальнюється здобутий матеріал, широким використанням першоджерел, системним аналізом експериментальних матеріалів, використанням взаємопов'язаних теоретичних, емпіричних і статистичних методів, адекватних меті, предмету і завданням роботи.

Апробація результатів дослідження. Основні положення і результати дослідження доповідалися і були схвалені на Всеукраїнських науково-практичних конференціях молодих вчених “Сучасні технології та індивідуальні методи дослідження проблеми корекційно-компенсаторного навчання і виховання дітей з особливими потребами: методологія, досвід, практика” (Київ, 2002 р.) та “Інноваційні технології навчання і виховання дітей з особливими потребами” (Київ, 2006 р.); Першій Всеукраїнській конференції з питань навчання глухих в Україні (Київ, 2000 р.); Першій Всеукраїнській конференції “Проблеми реабілітації інвалідів зі слуху в Україні на сучасному етапі та можливі шляхи їх вирішення” (Київ, 2002 р.); Третій, Четвертій і П'ятій Міжнародних науково-практичних конференціях “Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами” (Київ, 2002, 2003, 2004 рр.); Науково-практичній конференції “Вища школа – сурдопедагогічній науці та практиці” (Київ, 2004 р.); Міжнародній науково-практичній конференції “Актуальні проблеми корекційної педагогіки та спеціальної психології” (Київ, 2004 р.); Ювілейній науковій сесії до 10-річчя Інституту спеціальної педагогіки АПН України “Спеціальна освіта в Україні: погляд у майбутнє” (Київ, 2004 р.), на семінарах науковців Університету Альберта та коледжу Грента МакЮена (Едмонтон, Канада, 2005 р.); науково-практичних семінарах і засіданнях круглих столів, що проводилися Інститутом спеціальної педагогіки АПН України, а також на засіданнях лабораторії сурдопедагогіки Інституту спеціальної педагогіки АПН України (2000-2006 рр.).

Публікації. Основний зміст дисертації відображено у 18 одноосібних наукових працях, з яких 10 надруковано у фахових виданнях, затверджених ВАК України.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (229 найменувань), додатків. Загальний обсяг дисертації 211 сторінок. Основний зміст роботи викладено на 162 сторінках. У тексті міститься 6 таблиць, 3 графіки, 2 діаграми на 10 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовано актуальність дослідження; визначено об'єкт, предмет, мету і завдання; сформульовано гіпотезу; охарактеризовано методологічні і теоретичні основи дослідження; розкрито наукову новизну, теоретичну і практичну значущість; викладено відомості про вірогідність, апробацію та впровадження здобутих результатів.

У першому розділі – “Науково-теоретичні підходи до проблеми розвитку осіб з порушеннями слуху” – розкрито методологічні та теоретичні основи процесу навчання осіб з порушеннями слуху у вищих навчальних закладах, здійснено аналіз філософських, психолого-педагогічних та соціально-педагогічних праць з проблеми дослідження.

Так, аналіз філософських і психолого-педагогічних підходів дає підстави констатувати, що проблема освітнього рівня осіб з порушеннями слуху нерозривно пов'язана з поглядами на можливості розвитку осіб цієї категорії та державною політикою щодо їхньої освіти.

Аналіз наукових праць дав змогу виявити, що історично існували різні погляди на можливості розвитку осіб з порушеннями слуху. Прихильники однієї точки зору стверджували, що пізнавальний розвиток осіб з порушеннями слуху мало чим відрізняється від пізнавального розвитку чуючих. За такого підходу, ототожнюється пізнавальний розвиток дітей з порушеннями слуху та чуючих дітей. Для прихильників іншої точки зору характерною була недооцінка повноцінності психічного розвитку осіб з порушеннями слуху, що зумовлювало недооцінювання їхніх пізнавальних можливостей. Однак, теорія і практика навчання та виховання осіб з порушеннями слуху довела безпідставність таких підходів.

Прогресивні, гуманні погляди на можливості пізнавального розвитку осіб з порушеннями слуху існували здавна. Наприкінці XIX – на початку XX ст. вчені та практики (А.Бахметьев, М.Варда, В.Ветухов, Л.Виготський, П.Головков, П.Єнько, О.Мальцев, Н.Патканова, І.Соколянський, М.Яворський та ін.) розвивали та поглиблювали оптимістичні ідеї. Високо оцінювали можливості розвитку пізнавальної діяльності осіб цієї категорії українські і російські сурдопедагоги (І.Васильєв, Г.Гурцов, В.Флері та ін.). Вони вказували на нагальну потребу спеціально організованого загального навчання дітей з порушеннями слуху як єдиного шляху їх повноцінного розумового розвитку.

Результати досліджень відомих сурдопедагогів (Р.Боскис, О.Дячков, С.Зиков, Н.Морозова, Ф.Рау, Т.Розанова, І.Соловйов, Ж.Шиф, М.Ярмаченко та ін.) підтвердили значні можливості розвитку осіб з порушеннями слуху. Доведено, що на їхній розвиток впливають як біологічні чинники, так і соціальні. Провідним соціальним чинником є спеціально організоване навчання, у процесі якого долаються наслідки порушення слухової функції, коригуються вторинні відхилення у розвитку.

На часі вирішення питання, яким чином держава і суспільство можуть сприяти задоволенню освітніх потреб осіб з порушеннями слуху. Слід зазначити, що державна політика щодо освіти осіб з особливостями психофізичного розвитку, зокрема, з порушеннями слуху на кожному історичному етапі залежала від ставлення суспільства до таких осіб (В.Бондар, М.Малофеев, М.Ярмаченко).

У першому розділі дослідження робиться висновок про те, що аналогічні періоди еволюції ставлення суспільства та держави до людей з особливостями психофізичного розвитку в Україні мали дещо інші часові терміни, що пов'язано з відмінним перебігом історичних подій, розвитком прогресивної думки, економічними та соціальними чинниками. Це підтверджують ґрунтовні дослідження вітчизняних вчених В.Бондаря та М.Ярмаченка у галузі історії становлення та розвитку теорії і практики спеціальної освіти.

На основі даних аналізу науково-теоретичних підходів до проблеми дослідження нами констатовано доцільність визначення основних періодів розвитку в Україні системи вищої освіти осіб з порушеннями слуху. В основу періодизації покладено зміни політики держави у вирішенні цієї проблеми.

Перший період (до 1917 р.) – зародження ідеї щодо можливості отримання вищої освіти особами з порушеннями слуху.

Другий період (1917 р. – 1950 р.). У цей період спостерігалися лише поодинокі випадки навчання осіб з порушеннями слуху у вищих навчальних закладах за відсутності нормативно-правової бази.

Третій період (1950 р. – 1991 р.) можна умовно поділити на два етапи. Перший етап пов'язаний зі створенням спеціальних груп для осіб з порушеннями слуху у середніх спеціальних навчальних закладах (нині вищі навчальні заклади I-II рівнів акредитації). Першу групу для осіб цієї категорії було відкрито у Київському технікумі легкої промисловості у 1958 р. Згодом було створено спеціальні групи у Харківському механічному технікумі (1959 р.), Житомирському технікумі механічної обробки деревини (1960 р.) та ін. На цьому етапі превалює точка зору щодо недоцільності організації навчання осіб з порушеннями слуху у вищих навчальних закладах взагалі та створення спеціальних умов такого навчання, зокрема. Другий етап характеризується розширенням мережі середніх спеціальних та вищих навчальних закладів, в яких створювалися спеціальні групи. Такі групи було відкрито при Донецькому політехнічному інституті (1972 р.), Київському державному педагогічному інституті імені О.М.Горького (1982 р.), Київському технологічному інституті легкої промисловості (1982 р.) та ін. На цьому етапі виявилася тенденція щодо збільшення кількості студентів з порушеннями слуху на противагу нерозробленості нормативно-правової бази, яка б забезпечувала студентам цієї категорії рівний доступ до вищої освіти.

Четвертий, сучасний період (1991 р. – досьогодні). Саме в цей час на державному рівні було ухвалено низку державних нормативно-правових документів, що регламентують процес навчання осіб з особливостями психофізичного розвитку і, зокрема, з порушеннями слуху у вищих навчальних закладах. Нині одним з пріоритетних напрямів державної політики є створення умов для здобуття якісної вищої освіти особами цієї категорії відповідно до їхніх можливостей і особливостей розвитку, що задекларовано в Законах України "Про освіту", "Про професійно-технічну освіту", "Про вищу освіту" та ін. Вочевидь певним чином це зніціювало зростання чисельності студентів з порушеннями слуху у ВНЗ, що засвідчують статистичні дані (Рис. 1).

Динаміка чисельності студентів з порушеннями слуху у вищих навчальних закладах (на початок навчального року)

Рисунок 1

Втім, законодавча регламентація на сьогодні потребує удосконалення на рівні вироблення спеціальних актів та положень.

Попередній аналіз засвідчив, що серед передумов, які забезпечують особам з порушеннями слуху можливості продовження навчання у ВНЗ можна виділити основоположні:

- якомога раннє спеціальне навчання та неперервність його на всіх освітніх ланках;
- забезпечення високого рівня базових (академічних) знань учнів з порушеннями слуху шкільного віку;
- розвиток розумового, пізнавального, мовленнєвого потенціалу учнів з порушеннями слуху;
- формування мотивації навчатися упродовж життя.

Таким чином, у розділі розкрито еволюцію ставлення суспільства до можливостей розвитку осіб з порушеннями слуху, їхнього освітнього цензу і визначено, як похідне, основні етапи становлення вузівської освіти осіб вказаної категорії.

Тож, вивчення і аналіз особливостей навчання осіб з порушеннями слуху у вищих навчальних закладах стане підґрунтям для окреслення організаційно-педагогічних умов, що забезпечать ефективність цього процесу.

У другому розділі – “Сучасний стан та особливості навчання осіб з порушеннями слуху у ВНЗ” – представлено загальну характеристику та розкрито специфіку навчання осіб з порушеннями слуху у вищих навчальних закладах.

Аналіз сучасного стану проблеми дослідження дає змогу стверджувати, що в Україні існують різноманітні організаційні форми навчання осіб з порушеннями слуху у вищих навчальних закладах: спеціальні групи, які працюють за єдиним планом і зі спеціальним супроводом (Донецький технікум промислової автоматики та ін.); інтегровані групи, у яких студенти отримують допомогу з боку спеціально створених підрозділів в структурі ВНЗ (Відкритий міжнародний університет розвитку людини “Україна”); навчання студентів з порушеннями слуху в єдиному потоці без спеціального супроводу (Промислово-економічний коледж при Національному авіаційному університеті та ін.); дистанційна форма навчання (Відкритий міжнародний університет розвитку людини “Україна”).

Останнім часом в Україні спостерігається позитивна тенденція до збільшення кількості спеціальних груп для осіб з порушеннями слуху у вищих навчальних закладах I–IV рівнів акредитації (у 2004 р. за держзамовленням створено спецгрупи у Національному технічному університеті України (КПІ), Національному педагогічному університеті імені М.П.Драгоманова, Київському національному університеті технології та дизайну, Національній металургійній академії України). Це дає можливість студентам цієї категорії здобувати бажаний рівень освітньої і професійної підготовки за сучасними спеціальностями (економіка підприємства, комп’ютерне програмування, вчитель початкових класів шкіл глухих і слабочуючих, фізична реабілітація, соціальна робота, дизайн, художнє оформлення та ін.) (Табл. 1).

Чисельність спеціальних груп для осіб з порушеннями слуху у вищих навчальних закладах I–IV рівнів акредитації (1991/92-2005/06 рр.)

Таблиця 1

Навч. рік	Кількість навчальних закладів, в яких було створено спецгрупи		
	ВНЗ I-II рівнів акредитації	ВНЗ III-IV рівнів акредитації	всього
1991/92	2	1	3
1992/93	2	1	3
1993/94	6	2	8
1994/95	7	2	9
1995/96	6	1	7
1996/97	7	—	7
1997/98	9	—	9
1998/99	13	—	13
1999/00	12	1	13
2000/01	8	1	9
2001/02	8	1	9
2002/03	9	3	12
2003/04	11	5	16
2004/05	8	5	13
2005/06	9	6	15

Здобуття вищої освіти в умовах спеціальних груп дає змогу організувати освітній процес з урахуванням потреб осіб з порушеннями слуху. У спеціальних групах процес навчання здійснюється за участі сурдоперекладача, який допомагає студентам з порушеннями слуху отримувати навчальну інформацію в повному обсязі, а викладачам – спілкуватися зі студентами. Як засвідчує практика, доцільним є збільшення терміну навчання в таких групах до 25%. Неоднорідність складу спеціальних груп зумовлена такими чинниками, як: різний

рівень порушення слуху студентів, розвитку мовлення, попередньої підготовки, володіння засобами спілкування та ін.

Визначення психофізичних особливостей студентів з порушеннями слуху сприяло виявленню труднощів, з якими вони стикаються у процесі навчання. У ході дослідження констатовано, що однією з найбільш складних є проблема мовленнєвого розвитку студентів. Низький рівень сприйняття усного мовлення, нечітка власна вимова створюють перешкоди для використання усного мовлення як засобу комунікації у навчальному процесі. Водночас, мовленнєвий досвід сприяє сприйманню на слух різних слів і фраз, особливо за умови використання слухових апаратів. Недостатність сприймання фонетичної інформації у цих випадках компенсується вмінням враховувати смисловий контекст, що підтвердили результати дослідження. Так, понад 60% глухих студентів та 83% студентів зі зниженим слухом вказують на важливість розуміння контексту, усвідомленого його сприйняття.

Вочевидь, корекційні та реабілітаційні заходи, що сприяють усуненню наслідків порушення слуху, мають продовжуватися під час перебування осіб з порушеннями слуху у вищому навчальному закладі. Ефективною при навчанні студентів спеціальних груп є робота, що стосується розвитку слухового сприймання, корекції фонетичної сторони мовлення, формування навичок читання з губ, збагачення та розвитку мовлення.

Внаслідок обмежених можливостей у спілкуванні студенти з порушеннями слуху мають низький рівень соціальної адаптації, що спричинює формування специфічних рис характеру, призводить до певних змін емоційно-вольової сфери особистості. Ці обставини вторинно ускладнюють процес спілкування та, як наслідок, – соціальну адаптацію.

Одним із шляхів вирішення означеної проблеми є усвідомлений, адекватний вибір фаху, який сприятиме реабілітації осіб з порушеннями слуху у сучасному суспільстві. Відтак, важливим завданням є удосконалення системи профорієнтаційної роботи у спеціальній школі, що забезпечує свідомий вибір професії випускниками. Як з'ясувалося, майже у 42% випускників спеціальних шкіл-інтернатів частково чи повністю відсутня інформація про більшість сучасних, доступних для них професій, які передбачають отримання вищої освіти. З одного боку, це знижує мотивацію осіб з порушеннями слуху на здобуття вищої освіти, а з другого – є причиною "відсіву" із вузів (хоч і незначного). За одержаними даними саме внаслідок необізнаності "помилково" поступили до ВНЗ близько 15% осіб з порушеннями слуху, з яких понад 10% згодом припинили навчання.

Останнім часом проведено ґрунтовні дослідження стосовно проблеми формування життєвих планів учнів з порушеннями слуху, їхніх прагнень та намірів. З'ясовано фактори, що впливають на становлення життєвих планів та їх реалізацію. Одержані нами результати значною мірою підтверджують важливість забезпечення визначення старшокласниками спеціальних шкіл усвідомлених професійно-освітніх планів (це засвідчило 72% абітурієнтів і понад 75% студентів I-II курсів ВНЗ).

Проведені дослідження, засвідчують наявність відмінностей у мотивації навчальної діяльності серед студентів з порушеннями слуху ВНЗ I-II та III-IV рівнів акредитації. Провідним мотивом вступу до ВНЗ I-II рівнів акредитації є бажання здобути певну професію (72,6 %), стосовно ж мотивів вступу до ВНЗ III-IV рівнів акредитації, то поряд з цим виступає і бажання отримати більш високий "престижний" рівень освіти (77,4 %).

Важливе значення для успішної адаптації осіб з порушеннями слуху у колективі чуючих має їхня психологічна підготовка. Вона передбачає розуміння особами цієї категорії своїх можливостей, що допомагає адекватно співвідносити наміри з власними силами. На особливу увагу заслуговує формування та розвиток комунікативних навичок осіб з порушеннями слуху. Вочевидь, у процесі соціально-психологічної адаптації такого студента їм має відводитися важлива роль. Під час дослідження з'ясувалося, що саме сформовані комунікативні навички допомагають студентові з порушеннями слуху "викликати" доброзичливе ставлення викладачів, налагоджувати товариські взаємини в академічній групі. Так, практично кожен четвертий глухий студент і кожен другий зі зниженим слухом змогли адаптуватися у колективі завдяки навичкам комунікації.

Створення спеціальних груп дозволяє уникнути стресових перевантажень у студентів з порушеннями слуху, що є характерними за умови їх навчання у колективі чуючих. Але, необхідно зазначити, що при такій формі навчання повільніше формуються комунікативні навички, вміння вирішувати проблеми у колективі, що негативно позначається на соціально-психологічній адаптації. На жаль, є приклади, коли групи студентів з порушеннями слуху у вищих навчальних закладах упродовж усіх років функціонують відокремлено. Причина полягає у відсутності вміння (або бажання) викладачів закладу створити єдиний колектив, організувати спільну діяльність. У цьому контексті доцільною видається розробка спеціальної системи тестів та тренінгів з розвитку комунікативних навичок осіб цієї категорії.

Принагідно зазначити, що існує тенденція поступового зростання зацікавленості з боку навчальних закладів різного рівня акредитації у співпраці з молоддю з порушеннями слуху. Як з'ясувалося у процесі спеціального вивчення такої тенденції, цьому сприяють наявний позитивний досвід та відгуки керівників навчальних закладів, котрі тривалий час працюють зі студентами з порушеннями слуху. Також позитивну роль відіграє зростаючий інтерес до цієї проблеми з боку засобів масової інформації. Водночас, вищі навчальні заклади мають бути готові до забезпечення освітніх потреб осіб з порушеннями слуху (технічне обладнання, звукопідсилювальна апаратура, сурдоперекладачі та ін.).

Визначено, що більшість студентів з порушеннями слуху стикається зі значними труднощами у процесі вузівського навчання, зокрема, пов'язаними із вивченням дисциплін, насичених значною кількістю абстрактних понять (83% - глухих студентів, 78% - зі зниженим слухом). Водночас, за умови навчання за аналогіями і на конкретних прикладах цього не спостерігається.

Наступним чинником, що зумовлює певні труднощі навчання осіб з порушеннями слуху, є їхні психофізичні особливості. Слід зазначити, що більшість студентів з порушеннями слуху скаржаться на додаткові проблеми, спричинені швидкою стомлюваністю. Це пов'язано з недостатньою стійкістю та глибиною академічних знань, певним уповільненням процесів засвоєння нової інформації.

У результаті дослідження було виявлено суттєві перепони на шляху засвоєння знань студентами із порушеннями слуху, а саме втрату значного обсягу інформації при передачі її в системі “викладач – студент” та “викладач – сурдоперекладач – студент”. Причому з часом, від I до IV (V) курсу кількість студентів, що стикається з цією проблемою зменшується (від 52% до 17%). Ця тенденція спостерігається як у ВНЗ I-II рівнів акредитації, так і у ВНЗ III-IV рівнів.

Актуальною проблемою є проблема психологічної готовності абітурієнтів з порушеннями слуху до самостійного навчання, самопрояву у майбутній трудовій діяльності.

Аналіз результатів дослідження засвідчує відсутність належних організаційно-педагогічних умов навчання осіб з порушеннями слуху у вищих навчальних закладах, що детермінує наявність труднощів, які виникають у осіб цієї категорії. Це, з одного боку, ускладнює опанування ними професійно-освітньої програми, з другого, - знижує комфортність перебування таких студентів у вищих навчальних закладах, негативно впливає на особистісне становлення.

Вивчення стану проблеми у педагогічній практиці дає змогу стверджувати, що процес навчання осіб з порушеннями слуху у вищих навчальних закладах не завжди здійснюється з урахуванням особливостей їхнього розвитку та не повною мірою відповідає сучасним методологічним положенням вітчизняної сурдопедагогіки.

Результати дослідження дають змогу констатувати, що вирішення проблеми можливе за умови теоретичного обґрунтування та розробки відповідних організаційно-педагогічних умов навчання осіб з порушеннями слуху у вищих навчальних закладах.

У третьому розділі – “Реабілітаційно-педагогічні основи організації навчання осіб з порушеннями слуху ВНЗ (I–IV рівнів акредитації)” – представлено загальну характеристику пошукової роботи щодо визначення й обґрунтування оптимальних умов навчання студентів з порушеннями слуху у вищих навчальних закладах, а також розкрито зміст і структуру

психолого-педагогічного супроводу нечуючих студентів, метою якого є надання останнім спектру відповідних послуг, формування спеціальних освітніх умов.

Принагідно зазначити, що концепція соціально-психолого-педагогічного супроводу осіб з порушеннями розвитку лише формується. Насьогодні вже визначено комплексний метод супроводу, що поєднує діагностику, інформаційний пошук, планування, консультування і первинну допомогу в реалізації плану, у загальних рисах визначено функції і напрями діяльності служби супроводу. Втім, перед викладачами вузів стоїть складне завдання: адаптувати наявні розробки до потреб конкретного суб'єкта вузівського освітнього процесу.

У дослідженні ми розглядаємо супровід як допоміжний, але конче потрібний засіб, який має існувати не завжди, а лише там, де виникає певна проблема; інтенсивність і тривалість супроводу мають бути величинами не постійними, а диференційованими відповідно до потреб. Об'єктом такого супроводу, насамперед, є студенти з порушеннями слуху, у яких у процесі навчання у ВНЗ виникла серйозна проблема, і яку вони не спроможні подолати самотужки.

На різних етапах навчання передбачаються різні форми допомоги:

□ на довузівському етапі роботи з нечуючими використовується консультативна робота викладачів факультетів у спеціальних школах; підготовчі курси у ВНЗ; індивідуальні консультації з абітурієнтами на кафедрах факультетів;

□ на етапі прийому юнаків і дівчат з порушеннями слуху до ВНЗ проводиться співбесіда з абітурієнтами; роз'яснювальна робота із членами предметно-екзаменаційної комісії; затвердження сурдопедагогів, що допомагають таким студентам на вступних іспитах; індивідуальні консультації; роз'яснення правил, умов іспитів, вимог;

□ на етапі вузівського навчання використовується декілька видів психолого-педагогічного супроводу нечуючих:

- за часом він може бути: постійним і вибіркоким;
- за способом організації: безпосереднім, опосередкованим, дистанційним;
- за характером діяльності він може бути: організаційним, консультативним, адаптаційним, корекційно-розвивальним, діагностичним;
- за формою організації він може бути: індивідуальним, груповим.

Психолого-педагогічний супровід студентів з порушеннями слуху у навчальному процесі ВНЗ здійснюється всіма педагогами, що проводять навчання та спеціальними підрозділами, до обов'язків яких входить надання допомоги студентам з особливими освітніми потребами.

Аналіз процесу навчання осіб з порушеннями слуху в системі вищої освіти дає підстави виділити дві основні моделі реалізації психолого-педагогічної підтримки цього процесу:

- **перша модель** – спеціалізований вищий навчальний заклад (СВНЗ) для студентів з порушеннями слуху (чи для студентів з особливостями психофізичного розвитку). Ця організаційна модель є сегрегативною формою навчання.

- **друга модель** – спеціальний підрозділ або підрозділи, які діють у структурі вищого навчального закладу та мають забезпечувати комплексний супровід студентів з особливостями психофізичного розвитку і, зокрема, з порушеннями слуху в умовах навчальної діяльності.

У межах кожної з моделей можна виділити певні організаційні форми вирішення проблеми здобуття вищої освіти особами з порушеннями слуху (Табл. 2).

Моделі психолого-педагогічної підтримки осіб з порушеннями слуху

Таблиця 2

№ п/п	Моделі	Вищі навчальні заклади
-------	--------	------------------------

I	СВНЗ виключно для осіб з порушеннями слуху	Галлодетський університет (США)
	СВНЗ для осіб з особливостями психофізичного розвитку (в т.ч. і з порушеннями слуху)	Державний спеціалізований інститут мистецтв (Росія)
	СВНЗ, як структурні підрозділи “звичайних” ВНЗ	Інституту соціальної реабілітації при Новосибірському державному технічному університеті (Росія)
II	Відділ адаптації та реабілітації, медична частина, Відділ спеціальних технологій навчання та ін.	Відкритий міжнародний університет розвитку людини “Україна”
	Регіональний центр (програма підготовки учнів з порушеннями слуху до вступу до ВНЗ)	Національна металургійна академія (Україна)
	Центр ресурсної підтримки студентів з особливими освітніми потребами	Національне бюро “Скілл” (Англія)

Хоча досвід вузівської освіти осіб з порушеннями слуху в Україні свідчить про певні успіхи, на сьогодні можливості здобуття ними вищої освіти реалізуються не повною мірою, що обумовлено наступними обставинами:

- відсутністю нормативно-правових актів, що забезпечують студентам з порушеннями слуху рівний доступ до одержання вищої освіти;
- недостатньою інформованістю суспільства про життя й діяльність осіб з порушеннями слуху;
- недостатньою інформованістю осіб з порушеннями слуху про можливості освіти у ВНЗ;
- відсутністю спеціалізованих регіональних структур (центрів) для підготовки осіб з порушеннями слуху до навчання у ВНЗ;
- несформованістю єдиних підходів до прийому абітурієнтів з порушеннями слуху до ВНЗ;
- відсутністю практики виділення квот у ВНЗ для вступу таких студентів;
- непристосованістю аудиторій ВНЗ до потреб студентів з порушеннями слуху та ін.

У психолого-педагогічному плані вирішення проблеми доступності вищої освіти для осіб з порушеннями слуху передбачає:

- розробку теоретичних основ вищої освіти осіб з порушеннями слуху;
- створення комплектів навчально-методичних посібників для індивідуального навчання осіб з порушеннями слуху;
- впровадження технології дистанційної освіти;
- створення кабінетів спеціальних технічних засобів.

Водночас, спеціалізований технічний супровід навчання студентів з порушеннями слуху має включати застосування адаптивних технічних засобів та людських ресурсів:

- забезпечення звукопідсилювальною апаратурою (індивідуальними слуховими апаратами);
- забезпечення аудиторій FM- та петльовими системами, що дозволяють студентам зі зниженим слухом розпізнавати голос викладача у межах 30 м;
- забезпечення сурдоперекладу навчальних занять, консультацій, іспитів, заліків, наукових конференцій та інших заходів;
- забезпечення аудиторій технічними засобами навчання, що дають можливість студентам сприймати інформацію візуально;
- забезпечення студентів підручниками, конспектами лекцій та іншими друкowanими матеріалами;
- надання послуг тьюторів-записувачів для конспектування та тиражування навчального матеріалу;
- надання послуг тьюторів-консультантів з навчальних дисциплін та з користування технічними засобами;
- надання послуг тьюторів-сурдоперекладачів для полегшення спілкування та вирішення питань з посадовими особами навчального закладу;
- надання допомоги при користуванні медіатекою тощо.

Дослідження підтвердило основні положення гіпотези та дало змогу сформулювати такі загальні **висновки**:

1. На основі вивчення літературних джерел, аналізу існуючої практики навчання осіб з порушеннями слуху у вищих навчальних закладах та результатів спеціально проведеного дослідження встановлено, що процес здобуття вищої освіти цією категорією молодих людей має певні особливості і, що принципово важливо, потребує спеціальної організації.

2. Вивчення й аналіз стану науково-методичного супроводу студентів з порушеннями слуху в системі вищої освіти дає підстави констатувати, що у практиці вузівського навчання існує кілька форм:

- навчання в єдиному потоці студентів без спеціального супроводу;
- групове навчання студентів за єдиним планом та спеціальним супроводом;
- навчання осіб з порушеннями слуху у спеціально створених вищих навчальних закладах;

3. Спеціальна психолого-педагогічна підтримка студентів з порушеннями слуху в багатьох випадках відбувається стихійно і характеризується трьома підходами:

- перший підхід полягає у створенні системи такої підтримки в умовах спеціалізованих вузів для осіб з особливими освітніми потребами, що певним чином, протирічить орієнтації сучасної освітньої практики на інтегровану й інклюзивну освіту;
- другий – пов'язаний зі створенням, у тому числі за ініціативи громадських організацій інвалідів, центрів ресурсної підтримки студентів з особливими освітніми потребами;
- третій підхід передбачає створення у структурі вузу спеціального підрозділу, який має забезпечувати комплексний супровід студентів з особливими освітніми потребами.

4. Труднощі, з якими стикаються студенти з порушеннями слуху у процесі навчання у вищих навчальних закладах I-IV рівнів акредитації, пов'язані, з одного боку, з недостатнім рівнем їхньої довузівської підготовки, а з другого – з відсутністю у багатьох навчальних закладах належних організаційно-педагогічних умов навчання цієї категорії студентів.

У практиці роботи вищих навчальних закладів всіх рівнів акредитації виявлено значні прогалини в організації навчання студентів з порушеннями слуху, неоднозначне розуміння

шляхів і засобів подолання труднощів студентів у навчанні, надання їм необхідної корекційно-реабілітаційної допомоги.

5. Успішність нечуючих студентів на перших курсах вищих навчальних закладів як I-II, так III-IV рівнів акредитації безпосередньо залежить від рівня і якості їхньої шкільної підготовки. Так, зокрема, 78 % студентів, які мають труднощі навчання у ВНЗ, мали проблеми із засвоєнням того чи іншого шкільного курсу.

6. Дослідження засвідчило доцільність проведення із глухими і слабочуючими абітурієнтами довузівської підготовки та необхідність ретельного, відбору (за розробленою методикою) вступників, що має зменшити “відсів” студентів із I, II курсів. Перш за все це стосується вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації.

7. Визначено умови підвищення ефективності навчання студентів з порушеннями слуху у вищих навчальних закладах I-IV рівнів акредитації:

- організаційні, що визначають підготовку і відбір абітурієнтів з порушеннями слуху, умови прийому до вищого навчального закладу відповідного рівня акредитації, організацію навчального середовища, забезпечення необхідною звукопідсилювальною та аудіовізуальною апаратурою, забезпечення сурдоперекладу, забезпечення командного підходу (психолог, соціальний працівник, медичний працівник, сурдопедагог), здійснення науково-обґрунтованого управління та педагогічного керівництва навчальним процесом та ін.;
- дидактико-методичні, і зокрема, добір змісту навчального матеріалу, методів роботи, створення комплектів навчально-методичних посібників для індивідуального навчання осіб з порушеннями слуху, впровадження новітніх технологій (в т. ч. дистанційного навчання) та ін.;
- корекційно-реабілітаційні, що передбачають відповідний супровід студента з порушеннями слуху з урахуванням рівня його розвитку і індивідуальних особливостей, розвиток мовлення, активізацію збережених аналізаторів, охоронно-медичне забезпечення та ін.

Таким чином, результати проведеного дослідження засвідчили характерні особливості процесу здобуття вищої освіти юнаками і дівчатами з порушеннями слуху в Україні та довели ефективність запропонованих організаційно-педагогічних умов підвищення його ефективності.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми здобуття вищої освіти особами з порушеннями слуху. Воно може слугувати лише певним поштовхом до розробки стратегії навчання цієї категорії у вузах. Перспективи подальшого наукового пошуку можливі за такими напрямками як розширення профілів підготовки, удосконалення системи відбору абітурієнтів з числа нечуючих, оптимізація соціально-трудова адаптації випускників та ін.

Основні положення дисертаційного дослідження знайшли відображення у таких публікаціях автора:

1. Литовченко С.В. Можливості здобуття особами з вадами слуху середньої спеціальної та вищої освіти // Дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі: Наук.-метод. зб.: Вип.1 / За ред. В.І.Бондаря, К.В.Луцько. – К., Інститут дефектології АПН України, 2000. – 186 с. – С. 117 - 119.

2. Литовченко С.В. Подолання “стартових” відмінностей між чуючими студентами та студентами з вадами слуху під час навчання у вузі // Дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі: Наук.-метод. зб.: Вип. 2 / За ред. В.І.Бондаря, В.В.Засенка. – К.: Наук. світ, 2001. – 247 с. – С. 144 - 146.

3. Литовченко С.В. Історія професійного навчання глухих // Збірник матеріалів I Всеукраїнської конференції з історії навчання глухих в Україні. – К., УТОГ, 2001. – 228 с. – С. 24-30.

4. Литовченко С.В. Наочність як засіб активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів з порушеннями слуху // Дидактичні та соціально-психологічні аспекти

корекційної роботи у спеціальній школі: Наук.-метод. зб.: Вип.4 / За ред. В.І.Бондаря, В.В.Засенка. – К.: Наук. світ, 2002. – С. 158 – 162.

5. Литовченко С.В. Наступність змісту освіти нечуючих: школа – ПТУ // Дефектологія. – 2002. – № 2. – С.30 – 32.

6. Литовченко С.В. Структура вільного часу студентів з вадами слуху // Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами: Зб. наук. пр. № 2 / За заг. ред. П.Таланчука, Г.Онкович. – К., Університет “Україна”, 2002. – 339 с. – С. 140-143.

7. Литовченко С.В. Культура спілкування студентів з вадами слуху // Громадянська освіта та соціалізація дітей з вадами слуху: Зб. наук.-метод. матеріалів. – Київ, 2002. – С. 52-54.

8. Литовченко С.В. Зв'язок шкільного та професійного навчання учнів з порушеннями слуху // До збірника I Всеукраїнської конференції УТОГ “Проблеми реабілітації інвалідів зі слуху в Україні на сучасному етапі та можливі шляхи їх вирішення”. – Київ, 2002 р. – С. 93-96.

9. Литовченко С.В. Вузівська підготовка молоді з вадами слуху // Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами: Зб. тез доповідей IV Міжнародної науково-практичної конференції. – К.: Університет „Україна”, 2003. – 348 с. – С.46-47.

10. Литовченко С.В. Підготовка фахівців соціальної роботи з проблемами слуху в університеті „Україна” // Актуальні проблеми професійної підготовки фахівців соціальної роботи в Україні і за рубежом: М-ли Міжнародної науково-практичної конференції 5-6 травня 2003 р. Ужгород. – Ужгород: Мистецька лінія, 2003р. – С. 205-208.

11. Литовченко С.В. Здобуття особами з порушеннями слуху середньої спеціальної та вищої освіти як умова їх соціально-трудова реабілітації // Дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі: Наук.-метод. зб.: Вип. 5 / За ред. В.І.Бондаря, В.В.Засенка. – К.: Наук. світ, 2004. – 372 с. – С.243 – 246.

12. Литовченко С.В. Готовність випускників шкіл для дітей з порушеннями слуху до продовження навчання // Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами: Зб. тез доповідей V Міжнародної науково-практичної конференції. – К.: Університет „Україна”, 2004. – 348 с. – С. 62-64.

13. Литовченко С.В. Проблеми наступності в освіті осіб з порушеннями слуху // Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами: Зб. наук. пр.: Вип. 1 (3) / За заг. ред. П. Таланчука, Г. Онкович. – К., Університет “Україна”, 2004 р. – 448 с. – С. 227-233.

14. Литовченко С.В. Удосконалення змісту освітньої галузі “Людина і світ” у школі для дітей з порушеннями слуху // Дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі: Наук.-метод. зб.: Вип.6 / За ред. В.І. Бондаря, В.В. Засенка. – К.: Наук. світ, 2005. – 440 с. – С. 353 – 356.

15. Литовченко С.В. Особливості групового навчання осіб з порушеннями слуху у вищих навчальних закладах України // Науковий часопис Нац. пед. інституту імені М.П. Драгоманова, серія 19, Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. – 2005. – Випуск 4. – С.158-162.

16. Литовченко С.В. Формування життєвої компетентності студентів з порушеннями слуху // Розвиток життєвої компетентності учнів у загальноосвітньому навчальному закладі: Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-пошукової коференції. – Запоріжжя 7-8 жовтня 2005 р. – С. 179-182.

17. Литовченко С.В. До проблеми соціальної адаптації і реабілітації осіб з порушеннями слуху через систему вищої освіти // Реабілітація дітей з особливостями психофізичного розвитку: сучасність і перспективи. Матеріали I Кримської конференції. – Сімферополь: Кримське навчально-педагогічне державне видавництво, 2005. – 280 с. – С. 113-118.

18. Литовченко С.В. Соціальна адаптація студентів з порушеннями слуху в умовах вищої школи // Вісник Луганського національного педагогічного університету імені Тараса Шевченка. – 2005. - №13 (93). – 219 с. – С. 112-116.

АНОТАЦІЇ

Литовченко С.В. Особливості навчання осіб з порушеннями слуху у вищих навчальних закладах. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.03 – корекційна педагогіка. – Інститут спеціальної педагогіки АПН України, Київ, 2006.

Дисертація присвячена дослідженню процесу навчання осіб з порушеннями слуху у вищих навчальних закладах I-IV рівнів акредитації.

У дисертації досліджено становлення та розвиток системи навчання студентів з порушеннями слуху у ВНЗ; виділено передумови підвищення освітнього рівня осіб цієї категорії; представлено загальну характеристику та розкрито специфіку процесу навчання глухих студентів та студентів зі зниженим слухом.; розкрито зміст і структуру психолого-педагогічного супроводу студентів з порушеннями слуху, метою якого є надання останнім пакету відповідних послуг, формування спеціальних освітніх умов. Науково-теоретично обґрунтовано і визначено організаційно-педагогічні умови, що забезпечують підвищення ефективності навчання юнаків і дівчат з порушеннями слуху у вищих навчальних закладах.

Ключові слова: вищі навчальні заклади I-IV рівнів акредитації, глухі студенти, організаційно-педагогічні умови, особи з порушеннями слуху, психолого-педагогічний супровід, студенти зі зниженим слухом.

Литовченко С.В. Особенности обучения лиц с нарушениями слуха в высших учебных заведениях. – Рукопись.

Диссертация на соискание учёной степени кандидата педагогических наук по специальности – 13.00.03 – коррекционная педагогика. – Институт специальной педагогики АПН Украины, Киев, 2006.

Диссертационное исследование посвящено изучению особенностей обучения лиц с нарушениями слуха в высших учебных заведениях I-IV уровней аккредитации.

Сегодня в Украине наблюдается определенное противоречие между усилившейся активностью лиц указанной категории, направленной на получение высшего образования, и имеющимися в высших учебных заведениях организационно-педагогическими условиями реализации ее активности. Такое состояние вызвано отсутствием специально разработанной системой психолого-педагогической помощи глухим и слабослышащим студентам. Как результат студенты с нарушениями слуха встречаются в процессе обучения с рядом серьезных трудностей.

Поэтому, проблема определения организационно-педагогических условий обучения лиц с нарушениями слуха в ВУЗах является актуальной для теории и практики обучения лиц этой категории их последующей социализации, что и обусловило выбор темы исследования.

Предмет исследования – организационно-педагогические условия обучения лиц с нарушениями слуха в высших учебных заведениях.

Цель исследования – теоретически обосновать и разработать комплекс организационно-педагогических условий обучения лиц с нарушениями слуха в высших учебных заведениях.

Анализ особенностей развития системы образования лиц с нарушениями слуха в средних специальных (теперь высшие учебные заведения I-II уровней аккредитации) и высших учебных заведениях, дал возможность выделить основные этапы этого процесса в Украине. Периодизация основана на изменении государственной политики относительно лиц с нарушениями психофизического развития, в частности с нарушениями слуха.

На основе анализа опыта обучения лиц с нарушениями слуха в высших учебных заведениях выявлено две модели реализации психолого-педагогического сопровождения указанного процесса: специализированное высшее учебное заведение для лиц с нарушениями слуха (или для студентов с нарушениями психофизического развития) и специальные структуры в системе высшего учебного заведения, созданные с целью обеспечения психолого-педагогического сопровождения лиц с особенными образовательными потребностями.

В процессе исследования разработана система работы с глухими и слабослышащими студентами (начиная с довузовского периода). Теоретически обоснованы организационно-педагогические условия и составные психолого-педагогического сопровождения лиц этой категории в условиях ВУЗа.

Результаты исследования подтверждают гипотезу о том, что эффективность обучения и качество профессиональной подготовки студентов с нарушениями слуха в высших учебных заведениях существенно повысится при наличии соответствующих организационных условий и необходимого психолого-педагогического сопровождения.

Ключевые слова: высшие учебные заведения I-IV уровней аккредитации, глухие студенты, лица с нарушениями слуха, организационно-педагогические условия, психолого-педагогическое сопровождение, слабослышащие студенты.

Lytovchenko S.V. “Specificity of training of people with hearing disorders in higher educational institutions”– Manuscript.

PhD thesis for winning of scientific degree of education sciences master for specialty 13.00.03 – corrective teaching. – Special teaching institute of ESA of Ukraine. – Kyiv, 2006.

In the dissertation on the basis of the analysis of philosophical, psychological pedagogical and statistical sources it is certain, that today in Ukraine of maintenance of availability of higher education of persons with hearing disorder it is characterized by the contradiction between the amplified activity of persons of the specified category directed on reception of higher education, and pedagogical conditions of realization of similar activity available in higher educational institutions. Theoretically given problem also completely not. The purpose of research - theoretically to prove and develop a complex of organizational-pedagogical conditions of training of persons with hearing disorder in higher educational. During research the literature shining domestic and foreign experience of professional higher education of persons with hearing disorder is studied. The analysis of features of development of an education system of persons with hearing disorder in averages special (now higher educational institutions I-II of levels of accreditation) and higher educational institutions.

Results of research confirm a hypothesis that the learning efficiency and quality of vocational training of students with hearing disorder in higher educational institutions will essentially raise at presence of corresponding organizational conditions and necessary pedagogical support.

Key words: deaf students, people with hearing disorders, higher educational institution I-IV of levels of accreditation, pedagogical and rehabilitation support.